

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Міжнародна економіка»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Облік і аудит

за темою № 9 - Міжнародні розрахунки та платіжний баланс

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.08.2022 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол
від 15.08.2022 № 1

Розробники:

1. викладач циклової комісії економіки та управління, к.п.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Носач І.В.
2. викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Бондарець О.М.

Рецензенти:

1. Єфременко А.Г – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та адміністрування Кременчуцького інституту ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»;
2. Харченко М.В. – кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, старший викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС.

План лекції:

1. Суть та структура платіжного балансу.
2. Способи балансування сальдо платіжного балансу.
3. Методи регулювання платіжного балансу.
4. Фактори, що впливають на платіжний баланс.

Рекомендована література:

Основна

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 22.04.1993р. № 3125-ХІІ (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
2. Амеліна І.В. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник / І.В. Амеліна, Т.Л. Попова, С.В. Владимиров. – К.: ЦУЛ, 2013.
3. Гронтковська Г.Е. Міжнародна економіка: Навч. Посібник / Г.Е. Гронтковська – К.: ЦУЛ, 2014.
4. Дергачова В.В., О. М. Згуровський, І.М. Манаєнко Міжнародні економічні відносини: практикум: навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 80 с.
5. Задоя А.О. Міжнародна економіка: Навч. Підручник / А.О. Задоя - К.: Центр навчальної літератури, 2012.
6. Козак Ю.Г. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник / Ю.Г.Козак, Н.С.Логвінова, О.В. Захарченко, Є.В.Кравченко – К.: Центр навчальної літератури, 2012.
7. Патики Н.І. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник / Н.І. Патики - К.: Центр навчальної літератури, 2014.

Додаткова

8. Антофій Н.М. Міжнародна економіка: посібник / Н.М. Антофій, О.В. Булюк, С.В. Фомішин – ОЛДІ- ПЛЮС, 2013.
9. Козак Ю.Г. Міжнародні фінанси: навч. посібник / Ю.Г. Козак, Н.С. Логвинова, Т. Sporek, J. Szoltisek, О.В. Захарченко, С.Н. Лебедева – Київ - Катівіце.: Центр учбової літератури, 2014.
10. Фомішин С.В. Міжнародна економіка: посібник / С.В. Фомішин, М.В. Гудзь, А.П. Румянцев –Новий Світ, 2014.
11. Чернега О.Б. Міжнародна економічна діяльність України: Посібник / О.Б. Чернега – ТОВ «Східний видавничий дом», 2014.
12. Чернега О.Б. Міжнародні стратегії економічного розвитку: Посібник / О.Б. Чернега – Магнолія - 2006, 2014.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

13. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

14. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

Текст лекції

1. Суть та структура платіжного балансу

Платіжний баланс – це статистична звітність про підсумки всіх економічних операцій резидентів даної країни з рештою світу за певний період (найчастіше за рік або квартал) у формі систематизованих облікових записів, який є інструментом відображення збалансованості макроекономічних зв'язків країни.

Платіжний баланс будується за принципом «подвійних рахунків». Це означає, що він має двохсторонній запис усіх економічних операцій за дебетовим і кредитовим рахунками. До кредиту відносять ті операції, в результаті яких відбувається відплив цінностей і приплив валюти у країну. До дебету відносять ті операції, які є наслідком витрачання країною валюти в обмін на придбання цінностей. Платіжний баланс згідно із стандартною класифікацією, яку розробив МВФ, включає в себе два рахунки: *рахунок поточних операцій* і *рахунок операцій з капіталом та фінансовими інструментами*.

Кредит	Дебет
I Рахунок поточних операцій	
1 Експорт товарів	2. Імпорт товарів
Сальдо балансу зовнішньої торгівлі	
3. Експорт послуг	4. Імпорт послуг
5. Чисті доходи від інвестицій	
6. Чисті поточні трансферти	
Сальдо балансу поточних операцій	
II. Рахунок операцій з капіталом та фінансовими інструментами	
7. Чисті капітальні трансферти	9. Довготермінові й короткотермінові кредити (надані)
8. Довготермінові та короткотермінові кредити (отримані)	
10. Чисті пропуски і помилки	
Сальдо балансу офіційних розрахунків	
	11. Чисте збільшення офіційних валютних резервів

У рахунку (балансі) поточних операцій знаходять свій вираз усі надходження від продажу товарів та послуг нерезидентам та всі витрати резидентів на товари і послуги, які надаються іноземцям. А також чисті доходи від інвестицій та чисті поточні трансферти.

Чисті доходи від інвестицій пов'язані з «чистим експортом» кредитних послуг, тобто послуг національного грошового капіталу, який вкладають за

кордоном. Якщо національний капітал за кордоном дає більший обсяг процентів і дивідендів, ніж іноземний, що інвестований у Батьківщині, то чисті доходи від інвестицій будуть додатними, у протилежному випадку – від’ємними.

Чисті поточні трансферти включають у себе перекази приватних і державних коштів в інші країни без отримання за них товарів та послуг (пенсії, грошові перекази за кордон, подарунки, безкоштовна допомога зарубіжним країнам).

Рахунок операцій з капіталом і фінансовими інструментами висвітлює всі міжнародні операції з активами країни, пов’язані з їх купівлею та продажем, а також чисті капітальні трансферти (безкоштовну передачу власності на основний капітал). Надання кредитів означає витрати на купівлю активів за кордоном, а їх отримання – надходження від продажу активів.

Серед операцій, які проводять на рахунку руху капіталів, одна є настільки важливою, що її виділяють окремо. Це чисте збільшення офіційних валютних резервів. Завдяки згаданій операції обліковують купівлю та продаж офіційних валютних резервів Центрального банку і формують інформацію для регулювання макроекономічної ситуації в країні. До офіційних валютних резервів належать іноземні активи, які Національний банк зберігає як буфер, що запобігає економічній катастрофі у країні.

Чисті пропуски і помилки – стаття платіжного балансу, яка відображає пропуски платежів, що з будь – яких причин не були записані в інших статтях платіжного балансу та помилки які виникли в записах певних платежів. Такі помилки можуть виникати у наступних випадках:

- якщо в платіжному балансі був записаний лише дебет . або лише кредит, або з будь – яких причин записаний кредит не дорівнює дебету⁴
- якщо дебет і кредит за одним і тим же записом отримані із різних джерел, які не співпадають або відображають неоднакові інтервали часу.

2. Способи балансування сальдо платіжного балансу

При визначенні сальдо платіжного балансу, його статті розділяються на ***основні і балансуючі***.

В числі *основних статей операції, які впливають* на сальдо платіжного балансу і які мають відносну самостійність є: *поточні операції і рух довгострокового капіталу*.

До *балансируючих* статей відносяться операції, які не мають самостійності або володіють обмеженою самостійністю.

Ці статті характеризують методи і джерела погашення сальдо платіжного балансу і включають:

- рух валових резервів;
- зміни короткострокових активів;
- окремі види іноземної допомоги;

- внутрішні державні позики;
- кредити міжнародних валютно-кредитних організацій.

Підсумкові показники основних і балансуючих статей взаємно погашають один одного, тобто формально платіжний баланс урівноважується. Якщо платежі перевищують поступлення по основних статтях, то виникає проблема погашення дефіциту за рахунок балансуючих статей, які характеризують джерела і методи регулювання сальдо платіжного балансу. Традиційно для цього використовують позики і ввіз підприємницького капіталу. Це є тимчасовий метод балансування платіжного балансу, оскільки країни-боржники зобов'язані виплачувати відсотки, дивіденди, а також суму позики.

Новим засобом покриття пасивного сальдо балансу стали короткотермінові кредити по угодах «своп», які взаємно надаються Центральними банками в національній валюті.

Для покриття тимчасового дефіциту платіжного балансу МВФ надає засновникам Фонду резервні (безумовні) кредити (в розмірах 25 відсотків їх квоти).

Промислово розвинуті країни мобілізують для погашення дефіциту платіжного балансу засоби на світовому ринку позичкових капіталів у вигляді кредитів банківських консорціумів, облігаційних позик.

Крайнім методом балансування платіжного балансу є використання країною своїх офіційних золотовалютних резервів.

З 70-х років для придбання іноземної валюти, необхідної для покриття дефіциту платіжного балансу стали використовувати СПЗ, шляхом переводу їх з рахунку однієї країни на рахунок іншої в МВФ.

З 1979 року для покриття тимчасового дефіциту платіжного балансу використовують також ЕКЮ, ЄВРО в ЄВС.

Остаточним засобом для погашення дефіциту платіжного балансу служить іноземна допомога в формі субсидій і подарунків.

Допоміжним засобом балансування платіжного балансу є продаж іноземних і національних цінних паперів за іноземну валюту.

3. Методи регулювання платіжного балансу

Платіжний баланс з давніх давен є одним із об'єктів державного регулювання.

Це обумовлено такими причинами.

По-перше, платіжним балансам притаманна неврівноваженість, яка проявляється при тривалому і великому дефіциті в одних країн і надзвичайно активному сальдо в інших. *По-друге*, після відміни золотого стандарту в 30-х роках 20 століття стихійний механізм вирівнювання платіжного балансу шляхом цінового регулювання діє вкрай слабо. *По-третє*, в умовах інтернаціоналізації господарських зв'язків підвищилось значення платіжного балансу в системі Державного регулювання економіки.

Матеріальною основою регулювання платіжного балансу служать.

1. Державна власність, в тому числі офіційні золотовалютні резерви.
2. Зростання частки (до 40-50%) національного доходу, що перерозподіляється через державний бюджет.
3. Безпосередня участь держави у міжнародних економічних відносинах як експортера капіталів, кредитора, гаранта, позичальника.
4. Регламентація зовнішньоекономічних операцій з допомогою нормативних актів і органів державного контролю.

При регулюванні платіжного балансу виникає проблема: – які країни (ті що мають активне сальдо чи ті, що мають дефіцит) повинні вживати заходи по його вирівнюванню.

Країнами з дефіцитом платіжного балансу, як правило, застосовуються наступні заходи з метою стимулювання експорту, стримування імпорту товарів, залучення іноземних капіталів, обмеження вивозу капіталу.

Дефляційна політика. Політика направлена на скорочення внутрішнього попиту, включає обмеження бюджетних видатків переважно на громадські цілі, заморожування цін і заробітної плати.

Одним із основних її інструментів служать фінансові грошово-кредитні заходи:

- зменшення бюджетного дефіциту;
- зміни облікової ставки центрального банку (дисконтна політика);
- кредитні обмеження;
- встановлення меж росту грошової маси.

Девальвація. Зниження курсу національної валюти направлено на стимулювання експорту і стримування імпорту товарів. Щоправда, роблячи дорожчим імпорт, девальвація може призвести до зростання витрат виробництва вітчизняних товарів, до підвищення цін в країні і втрату отриманих з її допомогою конкурентних переваг на зовнішніх ринках.

Валютні обмеження. Блокування валютної виручки експортерів, ліцензування продажу іноземної валюти імпортером, сконцентрування валютних операцій в уповноважених банках, які направлені на усунення дефіциту платіжного балансу шляхом обмеження експорту капіталу і стимулювання його припливу, стримування імпорту товарів.

Фінансова і грошово-кредитна політика.

Для зменшення дефіциту платіжного балансу використовуються:

- бюджетні субсидії експортерам;
- підвищення імпортного мита;
- відміна податків з процентів, що виплачуються іноземним власникам цінних паперів з метою припливу капіталу в країну;
- грошово-кредитна політика, особливо облікова політика і таргетування грошової маси.

Спеціальні заходи державного впливу на платіжний баланс в ході формування його основних статей (торгового балансу; «невидимих» операцій; руху капіталу).

4. Фактори, що впливають на платіжний баланс

На стан платіжного балансу впливають такі фактори:

1. Нерівномірність економічного і політичного розвитку країн, міжнародна конкуренція. Загострення суперечностей між трьома центрами суперництва (США, Західною Європою – ЄЕС і Японією) і падіння частки США у світовому промисловому виробництві призвели у 70-х роках до хронічного дефіциту платіжного балансу Сполучених Штатів.
2. Циклічні коливання економіки. Світові економічні й фінансові кризи призводять до значних дефіцитів платіжних балансів то одних, то інших країн.
3. Зростання закордонних державних витрат, пов'язаних з мілітаризацією економіки і військовими витратами.
4. Посилення міжнародної фінансової взаємозалежності. З 70-х років зростає взаємопроникнення капіталів США, Японії, країн Західної Європи, що посилює між ними як партнерство, так і суперництво.
5. Зміни в міжнародній торгівлі. Різке зростання світових цін на нафту.
6. Вплив валютно-фінансових факторів. З уведенням плаваючих курсів значно зросли ризики валютних втрат, особливо під впливом різких коливань курсів провідних валют світу, які найчастіше використовуються як валюти ціни і платежу: долара США, англійського фунта стерлінгів, євро, японської єни. В очікуванні зниження курсу національної валюти відбувається зсув за строками платежів з експорту й імпорту.
7. Негативний вплив інфляції.
8. Торговельно-політична дискримінація певних країн.
9. Надзвичайні обставини: неврожай, стихійні лиха, катастрофи.